

บทที่ ๔ คุณค่าจากการตีความ

การตีความงานวรรณกรรมของศักดิ์ศิริ มีสมสืบอย่างละเอียดลึกซึ้ง เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าในงานของกวีอย่างแท้จริง ทั้งคุณค่าความคิด และ คุณค่าวรรณศิลป์ แสดงถึงความประณีต ละเอียด และความลุ่มลึกทางความคิดของกวี ที่สร้างและถ่ายทอดเป็นงานวรรณกรรมอย่างแยบคาย

งานวรรณกรรมของศักดิ์ศิริ มีสมสืบ ได้ถ่ายทอดความคิดด้วยชั้นเชิงทางวรรณศิลป์ที่เอื้อต่อการตีความอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ความคิดที่ปรากฏในงานจึงมีเป็นจำนวนมาก และเป็นความคิดหลายระดับ ความคิดแต่ละระดับล้วนมีคุณค่า และสอดคล้องกับประสบการณ์ที่แตกต่างกันของผู้ตีความ

คุณค่าทางความคิดประการสำคัญ ที่ได้รับจากการตีความงานวรรณกรรมของศักดิ์ศิริ มีสมสืบ คือ ทำให้ผู้อ่านเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต และจรรโลงจิตวิญญาณ เนื่องจาก ความคิดในงานวรรณกรรมของศักดิ์ศิริ มีสมสืบ ปรากฏพบทั้งความคิดเชิงสังคมและความคิดเชิงปรัชญา การพิจารณาตีความจนค้นพบความคิดที่ละเอียดอ่อนลึกซึ้งในแต่ละระดับ ย่อมต้องอาศัยการขบคิด และทำความเข้าใจที่ละน้อย จึงทำให้ผู้อ่านเกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาความคิดและจิตใจไปพร้อมกัน

๔.๑ คุณค่าความคิดเชิงปรัชญา

ความคิดเชิงปรัชญาพบว่ามีอยู่เป็นจำนวนมาก มักเป็นสารในระดับลึกเช่นระดับที่สามหรือสี่หรือห้าในงาน ซ่อนอยู่ในภาพสัญลักษณ์ และการพิจารณาอย่างลึกซึ้ง คุณค่าความคิดเชิงปรัชญาที่ผู้อ่านได้รับ ได้แก่

๑) ได้ตระหนักว่า การดำเนินชีวิตตามหลักพุทธปรัชญา เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่มนุษย์ควรประพฤติปฏิบัติ ด้วยกวีได้นำข้อพุทธธรรมมาสั่งสอนและชี้แนะแก่ผู้อ่าน ผ่านเรื่องราวของเด็กและคนบ้าอย่างแยบคาย ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักว่าในปัจจุบันมนุษย์ดำเนินชีวิตไปอย่างไร้สติ การสำรวจตัวตนจากข้างใน เท่าทันความคิด เท่าทันความรู้สึก อยู่กับปัจจุบัน และพิจารณาเป้าหมายของชีวิตควรเป็นเช่นไร จะนำไปสู่การเท่าทันสิ่งภายนอกที่มากกระทบ และเท่าทันกิเลสของตนเอง เพื่อให้ละกิเลสพ้นทุกข์ นำพาชีวิตไปสู่ความสุขสงบที่แท้จริง

ความคิดในเรื่องวิถีการดำเนินชีวิตที่ควรปฏิบัติ เป็นสารในระดับลึกที่ตีความได้จากภาพสัญลักษณ์ และการพิจารณาสารภายใต้เรื่องเล่าของเด็กและคนบ้าอย่างละเอียดลึกซึ้ง

๑.๑) แสดงความคิดที่ว่า การดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันเป็นไปโดยขาดสติ ดำเนินชีวิตไปตามกระแสสังคมโดยขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างจริงจัง เช่น เดินรถด่วน ทางมีด รถไฟตกวาง ใครใคร่ไปไหน แห่ล่อนจ้อน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "รถด่วน"

มือจับเอวจับเอวต่อต่อกัน
 มือต่อเอวกระชับมันกันต่อๆ
 มือหนึ่งมือน้อยนำขบวน
 ต่อแถวกันนั้นล้วนมือน้อยน้อย
 เอวอ่อนแอ้นแล่นคล้อยขบวนไป
 ต่อเป็นตู้รถไฟไปลิวลิว
 จิวจิวเปิดหวูดลอดอุโมงค์
 ซึ่งสองคนยันค้ำด้วยสี่แขน
 ขบวนโยงแล่นลอดตลอดแล้ว
 อ้อไม่แล้วตู้สุดท้ายไปไม่พ่น
 อุโมงค์พังกันไว้ในบัดดล
 ซึ่งสองคนทำวงแขนเป็นคอกขัง
 ตอนถูกจับสนุกกันจิ้งหิวเราะกันเจี๊ยว
 มือน้อยจับเอวน้อยต่อต่อกันไป
 มีมือหนึ่งมือใหญ่มาจับต่อ
 มีเอวใหญ่เอวหนึ่งมาต่อจับ
 มือเอยมือผู้ใหญ่ในฝูงเด็ก
 อบอุ่นแก่มือเล็กเล็กเสียนักแล้ว
 ดูหรือมือผู้ใหญ่สมัยนี้
 ถูกมือผีจูงไปเป็นแถวแถว
 มือเล็กเล็กที่เล่นลากรถไฟ
 รอมือมือผู้ใหญ่นำขบวน
 ...ที่รีบเร่งผ่านเลยไม่เหลียวหัน
 รถไฟผีขบวนนั้นมันรถด่วน

(คนสองตา, ๓๖-๓๗)

๑.๒) ชี้แนะให้เห็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ควรปฏิบัติ และนำมาซึ่งความสุขอันแท้จริง ซึ่งเป็นแนวทางตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

(๑) มุ่งเน้นแก่นของพระพุทธศาสนาที่สอนว่าให้มีสติอยู่กับปัจจุบัน ตั้งคำถามเกี่ยวกับการมาจากไหนและจะไปไหน เพื่อให้ได้บททวนและรู้ว่าควรจะไปไหน เช่น ใครใครไปไหน แหล่งอนิจจัง อ้ายไม้ตีหมอง เป็นต้น ทั้งสอนให้มีสติ ตื่นและรู้ตัวอยู่เสมอ ไม่จมอยู่ในการหลับไหล หลงในกิเลส เพื่อไปสู่ชีวิตที่ดี และได้รับปิติสุขอย่างแท้จริง เช่น ความทรงจำที่ดี อ้ายไม้ตีหมอง แหล่งอนิจจัง เป็นต้น

ตัวอย่างเช่นในบท "ความทรงจำที่ดี"

ละสมเข้าไว้

แต่งแต้มชีวิตชีวา

เสริมสีสันให้สดใส

ละสม ละสม เข้าไว้

"ความทรงจำที่ดี"

ความนึกคิดย้อนอดีต

เก็บเสียบียงแล้วมุ่งอนาคต

ไปไกลแสนไกล

แต่ลมหายใจยังอยู่ที่นี้

ที่นี้คือปัจจุบัน

ละสมเข้าไว้

"ความทรงจำที่ดี"

เพื่อความใฝ่ฝัน

ทรงพลังสู่ออนาคต

ไปไกลแสนไกล

สำรวจจนถ้วนทั่ว

แล้วกลับมาหลับพร้อม

อิมสุขกับปัจจุบัน

กับลมหายใจของเรา

เพื่อตื่นแล้วไปด้วยกัน

(คนสอยดาว, ๑๓๐-๑๓๑)

(๒) เมื่อกิเลสคือสิ่งมาปกคลุมจิต ทำให้อยู่ในความหลง และ
มายา มนุษย์จึงควรขจัดใจจิตใจให้สะอาด ปลดปล่อยเปลือก หลุดพ้นจากกิเลส เพื่อเป็นอิสระ เช่น
ถอดหน้ากาก ภาพเหมือน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "ถอดหน้ากาก"

พี่ชายสวมหน้ากาก	ผีร้าย
น้องสาวหวีดวีดว้าย	วุ่นว้าง
พี่โยนหน้ากากทิ้ง	ยิ้มแจ่ม
น้องน้อยวิ่งรี่แย่ง	ฉกหน้ากากสวม
น้องสาวสวมหน้า	ผีร้าย
พี่ชายร้ายมนต์ขลัง	ขมังขม่า
น้องสาวเข้ากอดปล้ำ	ดุเดือด
กอดพิชิตดูดเลือด	เสียมแล้วมนต์ขมัง
เด็กน้อยสวมหน้ากาก	ยอดมนุษย์
เหินฟากฟ้าแรงรูด	โลดลิ่ว
แต่เท้ายังเฉียดฉิว	ยอดหญ้า
เด็กน้อยครั้นถอดหน้า	เจอหน้าเนื้อหนอ
ไปเปลื้องผ้าถอดหน้า	
ไปอาบน้ำอาบท่ากันเถิดหนอ	(มีอนันต์สีขาว. ๗๗)

(๓) จิตที่นิ่งเท่านั้นจึงจะเห็นตัวตนที่แท้จริง และเท่าทันกิเลส
นำพาชีวิต อย่างมีสติ เช่น จังหวะ แกว่งสารสัมพันธ์ สบตา เพลง ซ่อน แห่ล่อนจ้อน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "เพลง"

เพลงโดฟังเพลินเจริญใจ

หลับอบอุ่นกรุ่นกลมจิต

ดื่มสุขดื่มด่ำน้ำติด

จิตจากปกปิดกลับเปิด

ประสมอิมสุขประเสริฐ

บ่มจิตสงบก่อเกิด

เปิดจิตแจ่มเจิดเจิดฉัน

มาเรามาฟังเพลงกัน
 บรรเลงโดยความเมามัน
 เราฟังโดยความตามทัน
 ตามมันไปตามเป็นไป
 มันบรรเลงไปทางใด
 ใจตามเพลงไปทางมัน
 จนเราตามเพลงมันทัน
 ใจจึงพลันยินพลันเย็น
 ไซ้โดดโดดเด่นให้เหน้อยเลย
 ที่เด่นอยู่เหยิงเหยิงกระเด็นกระเด็น
 เคยเจียฟังบ้างหรือเปล่านั้นหุเอ๋ย (มีอนันต์สิขาร, ๖๔)

(๔) จิตอันประณีต อ่อนโยน จะทำให้เห็นความงามอันประณีต
 และเกิดปิติสุข เป็นความสุขที่มีค่ามากกว่าความสุขทางกาย เช่น ช้อนกุ้ง เป็นต้น
 ตัวอย่างเช่น โนบัท "ช้อนกุ้ง"

กุ้งฝอยชักฝูง
 กรีดฟองฟองฝอย
 ดิดตัวขึ้นหย็อย
 สุดแรงร่วงผล็อย
 เคลื่อนฝูงฟองฟ้อนย้อนน้ำ
 พรางพรายประกายทอง
 เรืองรองเป็นวงรุ่ง
 พูฟองละอองฟุ้ง
 ไหนฝอยน้ำไหนฝอยกุ้ง
 เคลื่อนฝูงคล้อยคุ้งครึกครื้น
 พริ้งพรายประกายตา
 เทพธิดาท้องฟุ้ง
 เห็นขบวนเพชรรุ่ง
 ไหวลละอองพลิวฟุ้ง
 ถือตะแกรงช้อนกุ้งประคองคอย

ขบวนพลีลระของวาว

กระพริบราวเพชรรุ่ง

กระพริบพรายกระพริบลุ่ง

เทพธิดาท้องทุ่ง

ค้ำตะแกรงซ้อนกุ่มตะลิ่งแล

กระเตงตะแกรงว่างกลับ

ตะพายตะซ้องไร่กุ่ม

หทัยยังพรางเพชรรุ่งมิวายเลย (มีอนันต์สีขาว. ๔๔-๔๕)

(๕) ควรยึดทางสายกลางเป็นแนวทางปฏิบัติ ดำรงชีวิตด้วยสติ
และปัญญา เช่น นานาคำ หาน้ำ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท “หาน้ำ”

สาวน้อยหาน้ำ

เดินจำพรอดพรอด
ผ้าถุงพริบพริบ
ทอดน่องเนิบนาบ
เบนหางเฉียงเฉียง
เบี่ยงไหล่ผ่นผ่น
ไม้คานอ่อนอ่อน
น้ำหนักคอนสองข้าง
หลังตรงเท้าอ่อน
คานหย่อนเหยียบยาบ
สายหาบไกวไกว
กระเบี่ยงสายแกว่งแกว่ง
แต่น้ำเปี่ยมปริ่ม
เต็มอ้อมไม้กระชอก
ไม่กระเพื่อมพ้นออกนอกกระเบี่ยง

สาวหนึ่งหาน้ำ

เดินจำเท้าหนัก
ออกแรงหักโหม
น้ำหนักโน้มสลับข้าง
หลังโก่งแก้งก้าง
สองข้างแขนโก่ง
โค้งขึ้นคร่อมคาน
คานขนานสองป่า
หลังอ่อนเท้าแข็ง
สายแกว่งน้ำหก
ด้วยหนักไม่รู้ผ่อน
ไม่รู้อ่อนไม่รู้แข็ง
ไม่รู้แจ้งมาหาน้ำ
ดวงจิตไม่รู้พิจารณา
ยอมหนักหน่วงหนักหนากระนี้แล
(มีอนันต์สีขาว. ๖๔-๖๕)

๒) ได้ตระหนักถึงความจริงว่ามนุษย์ไม่เพียงตัดสินทุกอย่างจากภายนอกโดยไม่พิจารณาถึงตัวตนที่แท้จริง

ภาพของคนบ้าในเรื่องสั้นทุกเรื่องเป็นส่วนสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดความคิดที่ว่า มนุษย์ตัดสินมนุษย์ด้วยกันเองอย่างผิวเผิน เพียงดูจากภาพภายนอก และกีดกันผู้ที่ผิดแปลกจากตนออกนอกกลุ่ม และตัดสินว่าคนผู้นั้นผิดปกติหรือบ้า ทั้งที่แท้จริงแล้วมนุษย์ส่วนใหญ่ล้วนมีความผิดปกติของจิตใจ ซึ่งเกิดจากความอ่อนแอ ความกลัว ความหยาบกระด้าง ความไม่รู้ บางครั้งสภาพภายนอกที่ปกติ อาจปิดบังสภาพจิตใจที่ผิดปกติไว้ก็เป็นได้ ฉะนั้นจึงไม่ควรตัดสินและลงโทษผู้อื่น แต่ควรหันมาสำรวจและพิจารณาจิตใจของตนเอง ทั้งยังควรพิจารณาถึงจิตวิญญาณ มนุษย์ ความปกติและความผิดปกติที่แท้จริงในจิตใจของมนุษย์อีกด้วย

ตัวอย่างเช่น เรื่อง "แห่ล่อนจ้อน"*

๓) ได้ตระหนักว่าอำนาจของกิเลส ซึ่งครอบคลุมจิตใจ นำมนุษย์ไปสู่การกระทำต่างๆ ปัญหาหรือความทุกข์ล้วนเกิดจากการกระทำตามอำนาจกิเลสภายในจิตของมนุษย์ทั้งสิ้น ทำให้เกิดการยึดติด ประุ่งแต่ง และหลงไปตามภาพมายาที่จิตตนเป็นผู้สร้างขึ้น

ความคิดข้อนี้เป็นสารระดับลึกในงานเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงอำนาจของกิเลสในลักษณะต่างๆ ดังนี้

๓.๑) ความโกรธ ความหลง เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้มนุษย์ขาดสติ เป็นความคิดที่ปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น ตอขา เปลี่ยน ต่า บัง กล ลำเล็ก เต็น บุญ ดอกกระมัง รถไฟตกวาง ใครใครไปไหน นางหมื่นมาลี เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น โนบท "ต่า"

เหลืองเหลืองปลิวไป
 จิวหวิวไหวไหว
 สงขมิ้มอเตอร์ไซค์ซ้อนสอง
 จิวจิวปลิวผ่านหน้า
 ขรมเสียงต่าว่า
 ไล่หลังสงขมิ้มอเตอร์ไซค์

* ดูรายละเอียดในบทที่ ๓.๓ ตัวอย่างงานที่ตีความได้หลายระดับ

เรือน้อยกลางทุ่งเดือนไกล
 โยมพ่อน้อมไหว
 โยมแม่จะขาดใจแล้วนะพระเอย
 สงฆ์หนุ่มมีอาจข่มสะท้านใจ
 กอดแม่ร่ำไห้
 สงฆ์เกลือกหน้ากลิ้ง
 เกลือกอกโยมหญิงแม่เอย
 เพื่อนสงฆ์เอื้อนเอ่ยปลอบใจ...
 จิวจิวเมื่อกี่ผ่านหน้า
 สงฆ์สมัยนี้ซ่า
 อ้ายท่าควบมอเตอร์ไซค์
 เฝี่ยนจิวยังกะสายฟ้า
 โคตรแม่มันตายห่ารียังไง

(เมื่อนั้นสี่ขาว. ๒๕)

๓.๒) กิเลสเป็นภาพมายาที่มายั่วหลอก ทำให้มนุษย์ตกอยู่ในความไม่รู้ ไม่เห็นตัวตนที่แท้จริงของตนเอง เช่น ใส่น้ำกาก ถอดหน้ากาก แก้วสารส้ม สบตา ภาพเหมือน ซ่อนหา ใจ เจ้าของ คุณ, ใคร เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น โนบท " แก้วสารส้ม"

ตุ่มนี้เออหนอน้ำชุ่มช้าน
 ชุ่มจนสองหน้าไม่เห็นเงา
 จุ่มก้อนสารส้มแก้วน้าหมุนวน
 ชุ่มช้านจำแนกแยกตัว
 ชุ่มมัวบิดเกลียวสุกกัน
 เกลียวกร้าวอลวนทुरนทुरาย
 กระทั่งเกลียวคลั่งค่อยผ่อนคลาย
 ชุ่มกลายเป็นตตะกอนนอนกัน
 ช่างบนนั้นน้ำนิ่งใส
 ไร่ชุ่มเคลือบแคลง
 สองหน้าเห็นตนแจ่ม ประจักษ์ใจ
 ขวนพลางจุดแขนแม่มาแก้มดู
 หนูแก่งใหม่แก้วนน้ำใส

แต่เออหนาย่าให้กระทบกระทั่ง
 เดียวขุนชั้นจะกลับคลั่งขึ้นมาได้ (เมื่อนั้นสีขาว. ๗๘)

๓.๓) จิตของมนุษย์อ่อนแอ ย่อมไหวง่ายไปตามกิเลส ตามอำนาจของสิ่ง
 ภายนอกที่มากระทบ เช่น แก้วสารส้ม แหล่งน้ำจืด เป็นต้น ทางแก้จึงควรแก้ที่ต้นเหตุ ป้องกันจิต
 จากสิ่งภายนอก และฝึกจิตให้เข้มแข็ง เช่น ทางลม จังหัน เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "ทางลม"

พอลมแกล้งแสงตะเกียงก็ว่อแร่	เจียนจะดับมิดับแหล่งวิดแพ้วพาย
ใจจะขาดรอนรอนทูนทวยาย	ตะกายฝ่าหลังคาแฝกแกรกแกรกเขียว
มือน้อยน้อยตระหนกว่ายามาป้ายป้อง	มือเจ้าน้องยังเลอะเประข้าวเหนียว
งามนั้นมือที่สาวนัวยาวเรียว	มาช่วยป้องชั่วประเดี๋ยวก็รอดตาย
มีเรียวแรงขึ้นอีกครั้งแสงตั้งดวง	เรื่องโรจน์โชติช่วงดังเดือนฉาย
ลมหลบสงบสงัดไม่พัดพวย	ผุดดวงผืนพรรณรายในจินตนา
ดวงแสงทอแสงทาบอาบจอม้ง	ใจก็ฟุ้งละเลงผืนกันหรรษา
ประดิษฐ์มือเล่นแสงสำแดงพา	เกิดรูปเงาแห่งชีวิตขึ้นบนจอ
ผีเสื้อน้อยบินเร่อยู่เกรไกล	แล้วค่อยไกลค่อยไกลเมื่อมือจ่อ
ไกลดวงแสงรูปก็แจ่มแจ่มลออ	เมื่อก็ย่อตอนนี้ใหญ่ ผีเสื้อยักษ์
เพลินผีเสื้อสองตัวบินยั่วกัน	พลันลมแกล้งแสงสั้นสะอึกอึก
จอม้งไหวหัวใจหวามครันคร้ามนัก	ผละจอม้งมุ้งพิทักษ์ตะเกียงพลัน
มือน้อยน้อยปกป้องประคองแสง	ลมพรวดพวูเข้ามาแรงจนแสงพรัน
สองพี่น้องเงยหน้าสบตากัน	แล้วพร้อมหันหน้า, ยัมผุดพริ้มเพรา
ทั้งประตูปิดอ้าทั้งหน้าต่าง	ปิดเสียซิช่องทางที่ลมเข้า

(คนสอยดาว. ๒๘-๒๙)

๔) ทำให้ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ ซึ่งสามารถให้ทั้งความงาม และ
 สอนสั่งธรรมแก่มนุษย์

เป็นความคิดที่ปรากฏพบอยู่เป็นจำนวนมาก ภายใต้ภาพพรรณนาความ
 งามของธรรมชาติ เช่น ช้อนกุ่ม แสงแรก อรุณทวย เสียงจากป่าลึก อ้ายไม้ตีหม่อง เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "ช้อนกุ่ม"

กุ้งฝอยชักฝุง
 กรีดฟองฟองฝอย
 ดัดตัวขึ้นหย็อย
 สูดแรงร่วงผล็อย
 เคลื่อนฝุงฟองฟ้อนย่อนน้ำ
 พรางพรายประกายทอง
 เรืองรองเป็นวงรุ่ง
 พูฟองละของฟุ้ง
 ไนฝอยน้ำไนฝอยกุ้ง
 เคลื่อนฝุงคล้อยคุ้งครึกครื้น
 พริ้งพรายประกายตา
 เทพธิดาท้องฟุ้ง
 เห็นขบวนเพชรรุ่ง
 ไหวลละของพลิวพลุ่ง
 ถือตะแกรงซ้อนกุ้งประกองคอย
 ขบวนพลิวละของวาว
 กระจิบราวเพชรรุ่ง
 กระจิบพรายกระจิบพลุ่ง
 เทพธิดาท้องฟุ้ง
 ค้างตะแกรงซ้อนกุ้งตะลิ่งแล
 กระจ่างตะแกรงว่างกลับ
 ตะพายตะซ้องไร่กุ้ง
 หทัยยังพรางเพชรรุ่งมิวายเลย (เมื่อนั้นสีขาว. ๔๔-๔๕)

๕) ได้เข้าใจถึงความจริงและความหลง ตระหนักว่าผู้ใหญ่ตกอยู่ในสมมติหลงเชื่อและยึดติดกับสิ่งที่ตนเองเป็นผู้สร้างขึ้น จนสร้างให้เกิดความทุกข์ และมองไม่เห็นความจริง

การนำเสนอความคิดที่ว่าภาพที่เห็นและความเป็นจริงที่เกิดขึ้นอาจไม่ใช่สิ่งเดียวกัน เช่น ด่า ซอน ปวย เป็นต้น นอกจากนี้ยังแสดงความคิดในเชิงเปรียบเทียบระหว่างสมมติ

ของเด็กกับสมมติของผู้ใหญ่ ซึ่งปรากฏว่าผู้ใหญ่กลับตกอยู่ในสมมติที่ตนสร้างขึ้นมากกว่าเด็ก
เช่น เปลี่ยน เต็น เป้า รถไฟตกราง เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท “เต็น”

ตะลุ้งตั้งแน่ เขาแห่สิงโต

ย่องแย่งโยงโยอยู่โลดโผน

หน้ากระโจนหลังย่อ

หน้าย่อหลังกระโจน

สายหัวยั่วโยนอยู่ไปมา

ตะลุ้งตั้งแน่เด็กแห่มงดู

สิงโตเขม้นชูหัวฟูริกริก

ขาหน้าตะกุกหัวกระดุก

ขาหลังกระโดดหางกระดิก

หนวดขยุกขยิกอยู่ไปมา

โลดเล่นเต็นตามจนเหงื่อตก

หนูวิ่งกังกต้อยตามเหงื่อท่วมตัว

คนเข็ดหางถอดหางถือหาง

คนเข็ดหัวถอดหัวถือหัว

น้ำกลัว...สิงโตตายแล้ว

เจ้าโลดเต็นแต่ตลาดจนถึงบ้าน

เห็นพ่อซืมเหงื่อชานจึงเมียงถาม

ว่าพ่อไปเต็นตามสิงโตหรือ

พ่อยังประสานมืออยู่ได้คาง

ตาขวางขวางพ่อคงจะรำคาญ

พ่อโตแล้วไม่เต็นตามสิงโต

หนูเอ๋ยเจ้าถามใจไม่ได้การ

(มีอนันต์สีขาว. ๓๑)

๔.๒. คุณค่าความคิดเชิงสังคม

ความคิดเชิงสังคมที่ปรากฏในงานของศักดิ์ศรี มีสมสืบ ได้ให้คุณค่าทางความคิดที่เด่นชัด ๒ ประการคือ

๑) ปลุกจิตสำนึกของผู้ใหญ่ให้ตระหนักถึงความสำคัญ จินตนาการ และความบริสุทธิ์ไร้เดียงสาของเด็ก เพื่อรักษาธรรมชาติที่ดีของเด็กไว้ และเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก ให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของสังคมต่อไป

การแสดงให้เห็นโลกและธรรมชาติของเด็กในแง่มุมต่างๆ ที่ความได้จากบทกวี และเรื่องสั้นแทบทุกเรื่องที่ปรากฏใช้ตัวละครเด็กเป็นผู้เล่าเรื่องหรือผู้ดำเนินเรื่อง ได้แก่

๑.๑) สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของเด็กที่มีความเอื้ออาทร ความห่วงใย ความมีน้ำใจ มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสิ่งรอบกาย เช่น เด็กกางร่ม เมล็ดพันธุ์ เยี่ยม สรรภาพ ตึกตารอยทรายหน้า ๙ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น โอบท "เด็กกางร่ม"

ฟ้าคลั่งเกรี้ยวกราด

ฝนสาดเม็ดคม

เด็กน้อยกางร่ม

อุ้มเจ้าสามสี

เดินฝ่าสายฝน

อีกคนขอเช่า

สองคนกางร่ม

แบ่งกันหลบฝน

อีกคนขอเช่า

สามคนกางร่ม

เบียดกันหลบฝน

เช่า...อีกคนขอเช่า

ยิ้มแยมแจ่มใส

ย้อไปย้อมา

เฮฮาเสียงลั่น
 เปียกกันทั้งสี่
 ไล่เด็กน้อยเอ๋ย
 เป็นห่วงเป็นใย
 เพียงกางร่มไว้
 ให้เจ้าสามสี่
 มั่นร้องเหมียวเหมียว
 เหลียวดูหน้านั้นที่หน้านี้ที่ (มีอนันต์สีขาว, ๑๗)

๑.๒) แสดงให้เห็นโลกแห่งจินตนาการของเด็ก ซึ่งเป็นโลกที่สวยงาม และผูกพันอยู่กับความงามของธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เช่น ลุยฟ้า ธงบนยอดเขา นกเล็กกับอ้ายเตียวแดง เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "ลุยฟ้า"

เจ้าจะลอยไปแห่งไหนไกลนักหนา	ไม่พ้นพรวดจากอกฟ้าหรือกเมชวัญ
เป็นความจริงยิ่งใหญ่ไปนิรันดร	เมฆอยู่ไหน ณ ที่นั่นก็คือฟ้า
ต่อให้เมฆแปลงร่างเป็นพรางฝน	ปลอมเป็นบึงยังไม่พ้นเลยเจ้าข้า
ลูกลมเล่นตีระลอกกระเจิงมา	ผืนฟ้าดั่งผืนผ้าระบายพลั่ว
ให้ตื่นอกตื่นใจ...ในกะลา	(ซึ่งน้ำขัง) ยังมีฟ้าอยู่ใล่งฉิว
มองมุมนิเห็นตะวันแสงสั้นริ้ว	แต่แล้วเตะกะลาลิ้ว...ฟ้าทกราย
ฟ้าชานซีมแผ่นดินซบรับรักฟ้า	ตะกุกดินสีหาว่าฟ้าซึมหาย
จริงแล้วหนอ ก้นบ่อขุดน้ำผุดพราย	เห็นไหมฟ้าพรรณรายดั่งหมายใจ
ศรัทธาฟ้าเหลือแสนจึงแหงนหน้า	สุดฟ้าเข้าอกกันยกใหญ่
สุดลึกจนสุดทรวงเต็มห้วงใน	แล้วแข่งกันกลั่นหายใจไว้ให้นาน
ใครหายใจออกก่อนฟ้าจะโกรธ	ไม่แน่อาจมีโทษถึงประหาร
จนสุดอึดก็สุดอันกันปราการ	...สองพี่น้องพลันต้องร่านเข้าศาลา
เมื่อฟ้าโยกฮิมลั่นในบันดล	ระดมพลบันปวนขววนบ้า
สองพี่น้องยกเท้าขึ้นตีบเท้า	ฟ้าแลบแปลบปลาบมาก็หดเท้า
พอฟ้าเจียบก็วิ่งร่าร้องด่าฝน	ฟ้าแปลบเปรี้ยงมาอีกหนก็สิ้นร่า
วิ่งหวีดว้ายตายแล้วฟ้าจะฆ่าเรา	ขันแข่งแย่งชิงเอาเสาศาลา
เจ้าตีบฟ้าก็หนกว่าฝนหยุด	โถหนาวสีจึงนั่งทรุดลงกอดขา

ล้อมรอบเราฟ้าทั้งนั้นทั่วอาณา หาผืนดินสักคืบวา...หาไม่มี
 ผืนฟ้าเรียบเรียบสงบหน้อยท่าเสงี่ยม เพิ่งพิโรธโหดเหี้ยมอยู่เมื่อกี้
 จึ่งพี่น้องถุยน้าลายคนละที แล้ววิ่งรู้ฟ้าไปรำเริง

(ก็พอใจอยากจะรักให้นักหนา. ๑๘-๒๐)

๑.๓) แสดงความคิดที่ว่าโลกแห่งจินตนาการของเด็ก มักถูกทำลายด้วยมือของผู้ใหญ่ เช่น เปลี่ยน ตึกตารอยทรายหน้า & เป็นต้น นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นความบริสุทธิ์ไร้เดียงสา ความร่าเริงแจ่มใส และสนุกสนานอยู่ตลอดเวลาของเด็ก เช่น ซ่อนหา ตึกตารอยทรายหน้า ๓ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

ตะวัน ดวงเดือน ดวงดาว

แพรวพราว บนผืน กำแพง

รถยนต์ เรือบิน เรือใบ

ขั้วไขว่ วิ่งสวน วิ่งแข่ง

จัดแจงจะเขียนรถไฟ

ผู้ใหญ่ถือไม้เค็ดมา

เงือง่าชี้ดำแปดตรลบ

...หนูนี้กลมมันอยู่ในใจ

ทำไมคุณลบโลกหนู (ตึกตารอยทราย. &)

๑.๔) แสดงภาพของความทุกข์ ความกลัดกลุ้ม วิตกกังวล ซึ่งเสนอในเชิงเปรียบเทียบกับเด็กที่มีความร่าเริง สดใส และไร้เดียงสา สื่อให้เห็นถึงความหยาบกระด้าง ความหมกมุ่น และไร้จินตนาการ ในจิตใจของผู้ใหญ่ซึ่งมีสาเหตุทั้งจากตนเองและจากสภาพสังคม เช่น เต็น นางบ้าแดด แวนส์โคก เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "เต็น"

ตะลุ่มตั่งแ่ง เขาแห่สิงโต

ย่องแย่งโยงโย่อยู่โหลดโผน

หน้ากระโจนหลังย่อ

หน้าย่อหลังกระโจน

สายหิ้วยั่วโยนอยู่ไปมา

ตะลั่งตั่งแฉ่เด็กแห่งมธุ

สิงโตเขม้นชูหัวฟูกริก

ขาน้ำตะกุกหัวกระดูก

ขาลังกระโดดหางกระดิก

หนวดขยุกขยิกอยู่ไปมา

โลดเล่นเต้นตามจนเหวี่ยงตก

หนูวิ่งกังกด้อยตามเหวี่ยงท่วมตัว

คนเข็ดหางถอดหางถือหาง

คนเข็ดหัวถอดหัวถือหัว

น่ากลัว...สิงโตตายแล้ว

เจ้าโลดเต้นแต่ตลาดจนถึงบ้าน

เห็นพ่อซืมเหงื่อขานจึงเมียงถาม

ว่าพ่อไปเต้นตามสิงโตหรือ

พ่อยังประสานมืออยู่ใต้คาง

ตาขวางขวางพ่อคงจะรำคาญ

พ่อโตแล้วไม่เต้นตามสิงโต

หนูเอ๋ยเจ้าถามใจไม่ได้การ

(มีอนันต์สีขาว, ๓๑)

๑.๕) แสดงถึงความโหดร้าย ไม่มีน้ำใจ ที่ผู้ใหญ่กระทำต่อเด็ก และต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง เช่น เเดน นางสิบสอง จม ด้ายขวัญ แหล่งอนจ๋อน เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ในบท “นางสิบสอง”

จากมดลูกคนละทิศคนละท้อง

แต่เราเหมือนพี่น้องสิบสองคน

ถูกซื้อมาทุกซทนเป็นทาสเขา

มือทั้งยี่สิบสี่อันอ่อนเยาว์

ต้องต้อยหินทั้งภูเขามาปูทาง

น้ำซันเหลวในร่างต้องราดรด

ให้พืชพันธุ์เขียวสดทั้งสวนศรี

เข้าเข้าน้ำค้างพรางพรอม
 เขาเดินเลือกเขยชมผลโน้นผลนี้
 พวกเราเล็ดลอดมาลอบเด็ด
 เขากรรโฆกเสียงเอ็ดซ้ำเอาโทษ
 เขี้ยมโหดอำมหิตนิจจาเอ๋ย
 ดอกไม้เอยยังไม่แย้มก็แหกตี๋ม

สายสายเขากินอาหารในงานทอง
 เราพี่น้องทั้งสิบสองมาลอบดู
 ดวงตาแนบรูเล็กเล็กนั้น
 เฟ่งปรับภาพอันเลื่อนพราว
 สะดุดตาสะท้านใจมีไม้อ่อน
 รุ่มร้อนถอนตาจากรูมอง
 กระจุกคนก่ายกองตั้งขุนเขา
 ตายแน่แท้เราเขาเป็นยักษ์

ตาเอยดวงโตแต่แววเขี้ยว
 อยู่ไม่ได้เสียแล้วเขี้ยวเขาจะควัก

จะเร้นร่างทางใดให้ลับสน
 เขตเวทย์มนต์ครอบคลุมไว้กว้างไกลนัก (มีอนันต์สีขาว, ๓๒-๓๓)

๑.๖) แสดงให้เห็นว่า ผู้ใหญ่มีอิทธิพลต่อโลกและความเป็นไปของเด็ก
 อย่างมาก เช่น รถด่วน เป้า หลับ นกเล็กกับอ้ายเตี๋ยวแดง เป็นต้น
 ตัวอย่างเช่น ในบท "เป้า"

ยิงปั้งหงายท้องร้องแวกแวก
 อีกปั้งหงายท้องร้องจ๊ากจ๊าก
 อีกตัวหงายท้องร้องว่ากว่า
 ปลุกฟื้นตื่นตั้งอีกครั้งแล้ว
 ยิงปั้งหงายท้องร้องอ๊ากอ๊าก
 ช้ายหนูหัวเราะเก๊กเก๊ก
 ปลุกฟื้นตื่นตั้งอีกครั้งแล้ว
 มันจ้งหัวเราะเอ๊กเอ๊ก

ลีเกลาโรงหนังบู๊ยังไม่เลิก
 ช่ายหนูยังยิงซ้ำซ้ำ
 ประทับป็นยิงบั้งอีกครั้งแล้ว
 มันจ้งหัวเราะเอ๊กเอ๊ก
 ช่ายหนูยิงบั้งบั้งจนหนังเลิก
 กลับบ้านงวงพิบหลับปุย
 ละเมอรัวป็นบั้งบั้งบั้ง
 ตะเบ็งดั่งมึงตายมึงตาย
 แขนขาเหวี่ยงปายอยู่ในมุ้ง
 พ้อมันสะดุ้งตระหนกตื่น
 พลิกขวับคว่ำป็นที่ได้หมอน
 แล้วถอนหายใจในความมืด (มีอนันต์สีขาว, ๖๕)

นอกจากจะตระหนักถึงธรรมชาติที่บริสุทธิ์ของเด็ก และเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่เด็กแล้ว โลกของเด็กจะทำให้ผู้ใหญ่หันมาสำรวจตนเอง ซึ่งครั้งหนึ่งก็เคยเป็นเด็ก มีจิตใจที่ใสบริสุทธิ์ มีจินตนาการ มีความอ่อนโยน และมองโลกในแง่ดีเช่นกัน แต่ด้วยพันธนาการทางสังคมและชีวิต ได้เปลี่ยนแปลงสภาพจิตใจ นิสัย อารมณ์ ความคิดของผู้ใหญ่ให้หยาบกระด้างและสร้างเปลือกที่หนามาครอบคลุมจิตใจใสสะอาดของตนเองมากขึ้น ภาพของเด็กจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้ใหญ่ได้หันมาสำรวจตนเอง และปรับปรุงแก้ไข ให้มองโลกอย่างงดงาม มีจินตนาการ กลับไปสู่ความฝัน อุดมการณ์ที่ตนเคยมีและละเลยไปอีกครั้งหนึ่ง

๒) ได้ตระหนักถึงภัยร้ายที่มาพร้อมกับความเจริญทางวัตถุของสังคมเมือง ซึ่ง เริ่มคุกคามสังคมชนบท ทำลายธรรมชาติ วิถีชีวิตเรียบง่าย และวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เคยมีมา ก่อให้เกิดการแข่งขัน สร้างความเห็นแก่ตัวและจิตใจที่หยาบกระด้างแก่มนุษย์

ภาพสะท้อนถึงปัญหาในสังคมปัจจุบันนั้น ส่วนใหญ่เป็นสารในระดับที่สอง สาม มีน้อยที่ปรากฏเป็นสารระดับแรกของเรื่อง มักต้องตีความในระดับสัญลักษณ์

๒.๑) สะท้อนความแตกต่างระหว่างชนชั้นในระบบทุนนิยม ผู้ที่ยากจนมักจะไร้ที่พึ่งพิงได้รับความลำบาก ถูกกดขี่ และไม่มีการช่วยเหลืออย่างจริงจัง เช่น ชาวเกวียน เคน ทางมืด ทองสาย ตึกตารอยทรายหน้า ๖๒ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท “ทองสาย”

บนทางผิวนอนอันทุ่งคูลิ่ง	ผืนทุ่งจับหลังตื่นเช้าจันทนาเหนอะ
จับผมขาวพองเหงื่อเกล้าก็เขรอะเลอะ	เปื้อนเประหน้าตาชาขนแมน
เดียดแดดแผดแรงแสงโหด	ซึ่งโกรธโคตรเกลียดเคียดแค้นแสน
ลมร้อนเลวร้ายแล้งแร้น	ไปไม้ทิวแดนก็เซาเซบ
ลมเลียรอยตีนตามทาง	ลบล้างร่างไร้ใครเสาะสบ
ไร้เท้าทาบเปรียบเทียบทาบ	ลมกลบลบรอยไหล่หลังมา
หน้าผนซีโคลนชื้นแฉะ	เหยียบปลิ้นเลือดเต็มตีนตำ
รอยตีนพิมพ์ตมเต็มตา	รอยข้าเคียงข้างรอยควาย
วันนี้มีรอยใหม่มา	มันมาหมั้นสาวนาที่ข้าหมาย
รอยเท้าหุรวาเหลือร้าย	งานนี้ล้มควายเลี้ยงแขก
	งานนี้ทิ้งเลี้ยงทั้งแจก
	มันมีควายเหล็กเป็นบ้านแรก
ตัวชาวตาตีนี้ลูกเจ๊ก	ควายข้าตื่นแตกลานลอน
ทุ่งทองมันท่องไปแดกรักแดกรัก	รอยมันพี่ยศุดโพลนไปทุกหน
บนทางขลุกลักคลักโคลน	รอยคนสิ้นพลัดลงพลาดคัน
รอยควายขีดซ้ายเจียมรอยตน	หัวอกข้าหม่นหมองรักเป็นหมัน
ถึงแม่สาวทองสายที่หมายปอง	ให้ทันลงนาหน้านี้
บอกผัวแก่ให้ข้ากู่บ้างแล้วกัน	ข้ายังฝันถึงแกก็แค่นี้
บอกผัวแก่ให้ข้ากู่สักแปดพัน	(คนสอยดาว, ๔๒-๔๔)

๒.๒) สะท้อนปัญหาเด็กหญิงถูกขายบริการทางเพศ และแสดงให้เห็นว่า ผู้ใหญ่คือผู้ที่เอาเปรียบและทำร้ายเด็กเพื่อสนองความต้องการของตนเอง เช่น นางสิบสอง นกเล็ก กับอ้ายเตี่ยวแดง ด้ายขวัญ เป็นต้น

๒.๓) แสดงภาพของสังคมชนบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงด้วยอิทธิพลจาก สังคมเมือง สะท้อนว่าได้ทำลายธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่ดีงามอย่างรวดเร็ว เช่น ตุ๊กตารอยทราย หน้า ๕๘, ๑๙ ปล่อยนง ถึงพี่ชายที่แสนดี อ้ายดำคนป็นตาล เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น

เจ้าแก้วกลับจากวิ่งเล่น

แลเห็นรอยเท้ารอยหูก

ดูแปลกบนทางผิวฝุ่น

เด่นทับย่ำรอยตีนเปล่า

เจ้าแก้วเดินตามรอยไป

สิ้นสุดที่ตีนบันได

ล้างเท้าก้าวขึ้นไปบนบ้าน

เบิกบานตาโตยินดี

ไซโยที่ก้านกลับมา

ตรงหน้าแก้วมี ทิว

บ้านของเรามีเป็นบ้านแรก

เพื่อนบ้านมาดูของแปลก

รองเท้าเรียงเต็มตีนบันได

...ไฉ่ต่างชอบใจคาบไปซัอมเขี้ยว

เจ้าแก้วกลับจากวิ่งเล่น

แลเห็นรอยเท้ารอยหูก

หลายรอยหลายคู่เต็มทางเดิน

เจ้าแก้วมองเมินเพราะชินตา

...ค้ำแล้วแพรวพราวดวงไฟ

เดือนดาวอำไพก็ซัดจาง

แล้วตีนบันไดก็เริ่มว่าง

เมื่อบ้านข้างข้างก็มี ทิว.

(ตุ๊กตารอยทราย. ๑๙)

๒.๔) สะท้อนปัญหาความรุนแรง ความโหดร้ายที่เกิดขึ้นในสังคม โดยมี
ผู้ใหญ่และสภาพสังคมที่เปลี่ยนไปตามวัตถุนิยมเป็นต้นเหตุสำคัญ เช่น เปลี่ยน ทางมีด เป้า รถไฟ
ตกราง บัง อ้ายหัวไม้ซัด เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท “บัง”

จงอ่านผ่านวูบเธอเหลียวหลัง

แล้วบอกเสียงดังว่าพ่อจำ

อีกสลิปกว่ากิโยเมตรก็เข้าเมือง

ทิวเขาที่เห็นแต่ไกล
 ยิ่งใกล้ก็ยิ่งยิ่งใหญ่
 เธอเอานิ้วบังไว้จนแนวตา
 ยิ่งใหญ่นักหนาแต่นิ้วบัง
 เมื่อเห็นทิวเขาแต่ไรไร
 ก็เห็นองค์พระได้แต่เมื่อนั้น
 ยิ่งใกล้เมืองก็ยิ่งยิ่งใหญ่
 องค์ท่านบังภูเขาวัวอยู่เบื้องหลัง
 ท่านนั่งหันหน้ามายังเมือง
 คำแล้วเรื่องเรื่องอยู่เบื้องล่าง
 ช้ามสะพานผ่านเข้าใจเมือง
 ตึกรามเชิงค้ำเจ้าเงื่อม
 รตราหลายหน้าแตกต่างกัน
 หลายรูปหลายร่างหลายรุ่น
 ดั่งมदन้อยวิงวอนระหว่างตึก
 ...พ่อหยุดรถก็กักระทั่งหัน
 รถข้างหน้าชนกันกระชั้นชิด
 ทุ่มเถียงกุกกวมึงผิด
 กระทบกระทั่งมียังคิดเคียดแค้นเคือง
 ละเมิดกฏเขียวแดง เหลือง
 รตราวุ่นไปทั้งเมือง คุณพระช่วย
 ลูกพิมพ์ทำจริงด้วยพระอยู่ไหน
 ที่เห็นสง่าแต่ไกลไกลก่อนเข้าเมือง
 ตึกรามค้ำเชิง
 บังตาคนกลางเมืองมีอาจเห็น (เมื่อนั้นสี่ขาว, ๕๒-๕๓)

๒.๕) แสดงถึงความเห็นแก่ตัว และการแก่งแย่งแข่งขัน มุ่งเอาชนะกัน
 ของผู้ใหญ่และคนทั่วไปในสังคม เช่น ทางมืด หลับ อ้ายตาขาวาง เป็นต้น
 ตัวอย่างเช่นในบท "ทางมืด"

แขนมือย้อยแยงชิง

แขนตืนร้อนแรงไป
 แขนเชิงคว่าแยงชัย
 แขนใจร้องชวดชม
 แขนตาพ้อพายชิง
 แขนแว่วไรรื่นรมย์
 แขนวาวได้ลูบคม
 เห็นรอยร้าวเศร้าซึม
 แขนเงาเงื่อมงานงิม
 เสียงพึมเพื่อคร่ำครวญ
 เสียงครางครั้นขาดห้วน
 เสียงหัวเราะระรื่น
 ผืนหัวเราะระ่วน
 เสียงหัวเราะระ่วน ระงมมา
 หุยฮา หุยฮา ฮ่าฮั้

ผองชนยากไร้
 เห็นมवलแมกไม้ เริงรำ
 หนทางไหนเลยสิ้นไร้
 สรรทางร่างไว้
 เห็นกลางรูปได้ รำรำ
 เห็นคนชาวบางย่างพลิว
 แขน คอ เปรศริ้ว
 แสงพรราวคาคันฉิว พรราวตา
 แสงพลงหนทางย่างเท้า
 ขนชันแรงเร้า
 ฉวยคอกกระชากเข้าพงคา
 หนทางสิ้นคิด
 มีดมนมีดมิดบังตา

(มือนั้นสีขาว, ๔๐-๔๑)

๒.๖) แสดงให้เห็นความไม่จริงใจ ความเสแสร้ง จอมปลอม ในสังคม
 ผู้ใหญ่ เช่น ไสหน้ากาก ฤงมือ เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น ในบท "ถุงมือ"

เดี๋ยวนี้มีมือใส่ถุงมือจับมือกัน
เปลี่ยนมือเปลี่ยนถุงพลันไม้ซ้ำถุง
มือใส่ถุงมืออนามัย
อุ่นเนื้อมิได้สัมผัสเนื้อ
น้ำมือมิได้เจอกับน้ำมือ
เกิดอะไรขึ้นหรือกับมือคน
มือเด็กเปลือยเปล่าสับสน
คุ้มคั้นไปตามประสา
ควานหาไปทุกแห่งหน
กองขยะมากล้นคั้นรื้อ
พานพบถุงมือทิ้งแล้ว
ตื่นใจสวมใส่มือพลัน
มือนั้นถอดออกก็ง่ายตาย
จนมือหนูโตกว่านี้
จะถอดยากเต็มทีน่าใจหาย (มือนั้นสีขาว. ๕๔)

๒.๗) แสดงการวิพากษ์วิจารณ์ความคิดความเชื่อ โดยเฉพาะในเรื่องบุญ และการทำบุญของคนในสังคมทุนนิยม ที่หวังผลจากการทำบุญแก่พระ จนละเลยผู้ที่ทุกข์ยากยิ่งกว่า และละเลยแม้กระทั่งตนเอง เช่น บุญ ดอกกระมัง ช่อฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงความเห็นแก่ตัวของพระที่หาประโยชน์จากความศรัทธาของผู้คน เช่น ลำเล็ก กล ตึกตาวอยทวาย หน้า ๓๔ ทางเข้า อ้ายตาขวาง บุญ เป็นต้น สะท้อนให้เห็นการกระทำที่ไม่สำรวม ความไร้เมตตา เป็นภาพที่ผิดไปจากภาพของพระสงฆ์ในอุดมคติ เช่น นางบัวแดง อ้ายไม้ตีหมอง ดอกกระมัง เป็นต้น สารกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นสารในระดับลึก ต้องตีความจากสัญลักษณ์

ตัวอย่างเช่น ในบท "ดอกกระมัง"

เออ...กะละมังที่มีดอก
ใส่ข้าวดูน่ากินออก
ดูดีกว่ากะละมังไม่มีดอกดอกกระมัง

ยังมีกะละมังที่ไม่มีดอก
 ไม่ค่อยมีข้าวจะใส่หรือ
 เพราะไม่มีดอกประดับประดากะละมัง
 กะละมังท่านมีดวงมีดอก
 คาวจึงพูนหวานจึงพอก
 มากมายจนล้นออกนอกกะละมัง
 ช้อนเคาะกะละมังที่พร้าวดอก
 เสียงกังวานน่าฟังออก
 ดีกว่าเสียงกะละมังที่ไม่มีดอกดอกกระมัง
 เด็กหิวโหยเคาะกะละมังดังแปรงปรำ
 ท่านเพลินฟังกังสดาลเทวดา
 อนิจจา สังข์ สรณ. (เมื่อนั้นสีขาว. ๖๖)

คุณค่าความคิดที่ได้รับจากงานของศักดิ์สิริ มีสมสืบ นอกจากจะช่วยประเทืองสติปัญญา และจรรโลงจิตใจแล้ว ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ตระหนักถึงความเหมาะสมและความจงใจในการ เลือกใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ของกวี ที่มุ่งสร้างให้เกิดความหลายนัยและกระตุ้นการพิจารณาขบคิด เชื้อต่อการตีความได้หลายทางหลายระดับ

ความคิดหรือสารที่ปรากฏพบในงานวรรณกรรมของศักดิ์สิริ มีสมสืบ คือคำตอบว่าเหตุใด กวีจึงเลือกใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์อันแยบคาย สร้างให้เกิดความหลายนัยและกระตุ้นการพิจารณา ขบคิด เพื่อให้เชื้อต่อการตีความได้หลายระดับ มาเป็นเครื่องมือในการรังสรรค์งานวรรณกรรมของกวี

ดังจะเห็นได้ว่าสารในระดับลึกส่วนใหญ่เป็นนามธรรม เป็นการวิพากษ์วิจารณ์ความคิด และความเชื่อของคนส่วนใหญ่ ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เน้นการพิจารณาตัวตน และจิตวิญญาณ ตลอดจนสั่งสอนข้อธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ลึกซึ้ง จนอาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมของศักดิ์สิริ มีสมสืบ เป็นวรรณคดีคำสอนสมัยใหม่ ที่ซ่อนสารภายใต้กลวิธีทาง วรรณศิลป์ที่ตีความได้หลายระดับ ไม่บอกความอย่างตรงไปตรงมา เพื่อให้ผู้อ่านมีเสรีภาพทาง ความคิด การกระตุ้นหรือชี้แนะให้ผู้อ่านได้ขบคิด และค้นพบคำตอบหรือความคิดที่ซ่อนอยู่ด้วย ตนเอง จะนำไปสู่ความเข้าใจ การยอมรับ และตรึงใจผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้ง

นอกจากนี้ ประสบการณ์ของผู้อ่านแต่ละคนเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการตีความสารอันลึกซึ้งที่ถ่ายทอดผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ ที่เชื้อให้เกิดการตีความได้หลายระดับ จึงสอดคล้องกับความพร้อมที่จะรับและเข้าใจสารในแต่ละระดับตามประสบการณ์ของผู้อ่านแต่ละคน

การเลือกใช้กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่กระตุ้นการตีความ เพื่อให้ผู้อ่านเป็นผู้เติมเต็มความหมายด้วยตนเองนั้น ทำให้งานวรรณกรรมของศกดิ์สิริ มีสมสืบ มีกระบวนการสร้างความหมายทั้งสองทาง คือผู้สร้างสร้างความหมาย และผู้อ่านก็สร้างความหมายของงานตามประสบการณ์ทางวรรณศิลป์และประสบการณ์ชีวิตที่ต่างกัน เป็นคุณค่าสำคัญที่จะทำให้งานวรรณกรรมของศกดิ์สิริ มีสมสืบ มีชีวิต และเป็นไปเพื่อสร้างความหมายแก่ชีวิต

กลวิธีทางวรรณศิลป์ที่เชื้อให้เกิดการตีความได้หลายระดับในงาน จึงเป็นการเลือกใช้อย่างจงใจของกวี สอดคล้องกับการถ่ายทอดความคิดอันกว้างขวางลึกซึ้ง กลวิธีทางวรรณศิลป์เป็นส่วนสำคัญที่นำผู้อ่านไปสู่การค้นพบความคิดที่ลึกซึ้ง และตระหนักถึงคุณค่าความคิดที่ค้นพบอย่างแท้จริง